

Revling. (ES).

Revling, *Empetrum nigrum*

Lav krybende lynglignende busk med nåleformede, læderagtige, tætstillede og vintergrønne blade, små mørkerøde blomster og ærtestore sorte »bær« (flerstenede stenfrugter). Meget almindelig i jyske heder og moser samt klitter, sjældnere på øerne.

Revling 1686ff (refning), forleddet antagelig til reve = ranke (om de lange tynde grene) og efterleddet omdannet -lyng eller snarere en forfinskelsesendelse; i jyske stednavne: Revlingbjerg 1575–1653 Als, Revlingmose 1683ff Vejle amt, Revlinghede 1771ff Sønderjylland, Revlinghøj ved Nr. Omme, m.fl.

Kragebær 1688–1838, Læsø 1802, Sønderjylland, Anholt, NSjælland, vel med nedsættende betydning (bærrene er vammelsøde), *krækling* 1769ff fra norsk, til dialektord kræke = krybe; måske i stednavnet Krækhavn 1771–1912 Sønderjylland. *Sortbær* 1793ff, Jylland, *klippetorn* 1795, bladene temmelig stive; *kostebær* 1796, Jylland 1820, NSjælland efter stænglernes anvendelse ligesom *kostelyng* 1820–59, *kosteris* Sønderjylland; *bakkerod* 1861, *kragebærlyng* 1871; *luselyng* Jylland, blev måske anvendt mod utøj, *rævebær* ved Silkeborg, *rævelyng* Bornholm, *rød lyng* MSjælland, Bornholm; bærrene *lyngbær* NVSjælland, Bornholm (1). Færøerne: *berjalyngur*, *berjaber*, *bervisa* (også om blomsterne), -vise er en almindelig endelse i færøske plantenavne; *krakuber* 'kragebær' især om den umodne frugt (2). – Grønland: *paornat*, bærrene *qernertut* (Smith-Sund), *paormak*, *paormakurat*, *mulassat* 'små hoveder' (ØGrønland), bærrene *marmartet* 'velsmagende' (3).

LITTERATUR: (1) 689 1,524–26; 148 4,554; 5,77; 7,373 og 8,86; (2) 95 3,1908,866; (3) 299 24,1918, 308; 521 18,445.

STÆNGLERNES ANVENDELSE

I Jylland var revlingen måske den plante, som næst efter lyngen blev mest udnyttet i ældre tid. På Viborg torv solgtes mange læs revlingeris (1).

Risene blev rusket op sidst på sommeren med 2–3 grenet jernkrog på træskaft, *dusket op* = rodenderne stødt så snitfladerne lå i samme højde, og vind-, sol- eller ovntørret, det sidste foregik i en *bromovn* eller foran ovnmundingen lige efter bagning; de kunne nu *brommes*, dvs. blade og bark let gnides af på et rillet bræt eller ru kampesten, i NSjælland blev de skrabet med en kniv eller skarp flintesten (sml. lyng bd. 3).

Derefter sorterede man risene efter længde og tykkelse. De længste og groveste ombandtes med halmsimer, tynde flækkede egeris, vidjepil- eller enebærkviste (ØJylland) til vifteformede revlingekoste (-limer) forsynet med skaft, man kunne binde indtil tyve koste om dagen. De korteste og fineste ris gik til karskrubber og -børster med ståltråd eller snor midtpå (2). Revlingekoste blev brugt til at feje logulv med og var bedst, når kornet skulle *kastes* = renses, temmelig dyre at købe, men næsten uopslidelige (3). Udmarksfolk i NSjælland tjente lidt ekstra ved at lave disse lokoste, som de kørte omkring og solgte fra trillebør; kosten bestod af flere rækker ris, når én række var slidt op, løsnede man båndet og fjernede resterne, så kunne den bruges igen (4). Af den helt opslidte kost lavede man en karskrubbe (VJylland; 5) bl.a. til at gøre fisk rene med, når hoved og indvolde var fjernet (Blåvand o. 1886; 6). At binde revlingekoste og karskrubber var en vigtig hjemmeindustri i flere vestjyske hede-

Kost af revlingsris. (H. P. Hansen fot.). Herning Museum.

sogne; de solgtes af fremstillerne, der gik fra gård til gård, eller af pottemænd i Sønderjylland og på Fyn indtil o. 1900 (7).

Lange ranker og rødder blev snoet til reb og tøjlr (8), som småkårsfolk og invalider solgte i købstæderne (9), man kunne o. 1880 købe revlingreb på Holstebro torv og hos træhandlere i Herning (10), prisen var i 1795 i Vium 2-2½ skilling pr. favn (11), 1842 i Thisted amt 3-4 skilling for tre favne (12), 1871 3-4 skilling favnen (13). Det var meget anvendt til hammelreb og til tøjlr for får og ungvæg, da det var meget stærkt og i fugtigt vejr næsten uforgængeligt, dyrene kunne ikke tygge det itu, men i tørre somre blev rebet stift og skørt (14). Jyske hyrdebørn snoede i fritiden revlingtøjlr og tækkesimer; hvad husbonden ikke brugte, måtte de sælge (15).

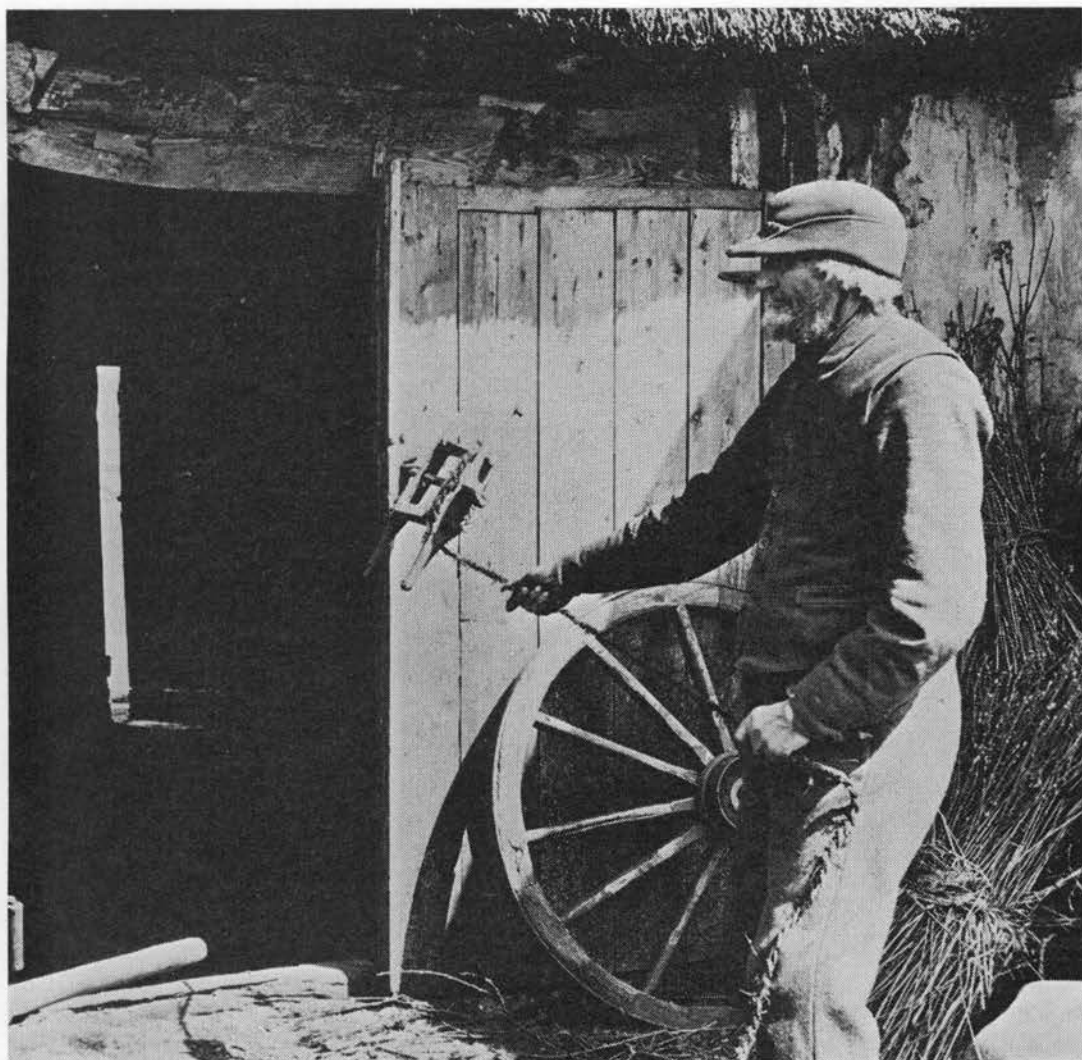
I et stråtag, der skulle ligge særlig godt og længe, blev langhalmen fastgjort med håndsnøet *tæl* (tækkegarn) af revlinger på hver 3. lægte; endog længens »bjælker« kunne bestå af armtykt revlingreb viklet om to støttetolper; rebet blev strammet med en kæp man drejede rundt (16).

Under første verdenskrig blev i VJylland, bl.a. Ulfborg sogn, af revling fremstillet talrige koste, karskrubber, skurebørster og mange meter reb til fåretøjlr (17), under sidste verdenskrig gav busken adskillige steder i Jylland materiale til en indbringende industri, således i Gedsted Himmerland, hvor ca. 25 mand til stadighed ruskede revling og 100 kvinder forarbejdede risene i en halv snes fabrikker (18).

LITTERATUR: (1) 1011 1922,77; (2) 73 1802,136; 342 8,1914,82f (Hammerum h. o. 1850); 32b 172; 228e 1,219 og 2,430; 955 1933,238f; 442 205-08; 257 9,1936,76ff; 499 12; 233 108-12; 941f 68; (3) 328e 117; 297c 91 (o. 1860); 510 3,586; 278 1,1928, 186; (4) 941f 68 jf. 777 1871,386; (5) 831 262; (6) 631b 17,1958-59,38; (7) 955 1933,238f (Ringgive o. 1880); 442 205-08; 278 1,1928,186 (o. 1860); (8) 999 1802,69; 57c 3,1812,113 (Ringkøb.amt); (9) 228e 3,931; (10) 328f 1,67f; 233 108-12; (11) 77 94; (12) 201 491; (13) 777 338; (14) 77 1795,94; 201 1842, 491; 32b 1861,172; 328 1,107, 328e 88,117; 233 108-12; 246 17,1948,190; (15) 328e 36f,55f; (16) 342 8,1914,82f (Tvis i Hammerum h. o. 1850); 328 1,107; 328e 116f; 854 11,1942,6; (17) 505 37f; (18) 116 3/8 1944.

FARVNING, BØRNELEG M.M.

Alunbejset uld og lærred kan med bærrerne farves brunviolet, blåt eller purpurrødt (1), saften

Gamle Johannes Madsen i Sinding snor reb af revlingeranker og -rødder. (H. P. Hansen fot.). Herning Museum.

bruges til farvning af papir og bagværk (2), barken giver med alun en kirsebærrød farve (3); på Rømø bruger man revlinger kogt med urin og lidt blåsten til blåfarvning af garn, tøj og mandfolkestrømper (o. 1880; 4).

De lange rødder og liggende grene dæmper flyvesand (1806; 5). På Grønland giver risene et værdsat brændsel (6).

Af risene har vestjyske børn lavet større og mindre ringe kædet sammen til lænker (7), pigebørn træder bærrerne på snor til »perlekrans« (vestlige Vendsyssel o. 1900; 8).

LITTERATUR: (1) 739 1,1800,607; 398 1806,878; 718 1837,157; (2) 718 1837,157; (3) 398 1837,306; (4) 634 12951; (5) 398 1806,878 og 1821,996; (6) 315 1955,33; (7) 634 18899 (Hederup s. o. 1900); (8) 634 12385.

BÆRRENE; OVERTRO

Lægen Ole Borch oplyser 1675, at han som barn spiste mange revlinge-bær uden at tage skade (1).

Mange småfolkskoner og navnlig børn samlede store mængder *sortbær*, der spistes på stedet el-

ler hjemme med mælk og sukker til, nogle steder blev de også syltet og betragtet som gavnlige for sundheden (2), af andre som usunde, de blev sædvanligvis ikke spist i gårdmandshjem, revlinggrød regnede man for en fattigmandsret, men bærrerne var gode til at sætte kulør på grød, vælling etc. (3), på Skernegnen syntes man, at syltetøj og saft af bærrerne gjorde andre retter for sorte; saftsuppe og grød skulle helst være rød (4). I SVJylland havde børnene en særlig »revlingpote« af brændt ler til at samle i (5). Fattige børn i VJylland blev, når de var sultne, ofte sendt ud i heden for at plukke og spise sortbær, der var et væsentligt tilskud til mange hyrdebørns dagligkost (6).

Dig, revlingris, jeg kender nok · såvel som hedens sorte kok [urfugl] – · de hyrdedrenge sværter du om munden, · ham på et andet sted. – Du holder bunden · den bisselystne ko ... *St. St. Blicher* 1844 (7).

Man måtte vogte sig for at få et ildsmagende insekt *sortbærkongen*, *-manden*, *-tyven* med bærrerne i munden, og fårene blev syge af at æde for mange sortbær (8).

Børn tog undertiden sortbær med i skole og solgte dem for 5 øre pr. pot (Klim sogn o. 1900; 9); de lå o. 1900 til salg på Viborg torv (10), 1861 ansloges, at der i de vestjyske klitter årligt kunne samles ca. 1.500 tønder revlingbær (11).

Bærsaften blandet med vand giver en læsedrik for bonden – »vistnok at foretrække for det usle øl, som han i sommerens løb skyller i sig« (1837; 12).

Færøerne: bærrerne samles og spises af børn og unge mennesker (1800; 13), saften er fra gammel tid blevet drukket som vin, dekocht af bærrerne som saftdrik til grød o. lign. (14).

Grønland: frugterne holder sig på busken friske hele vinteren og samles i store mængder; man siger, at de skal have den første sne. Spises sammen med små stykker sælspek som en slags dessert, gæster trakteres fra et forråd af bær (15), o. 1850 bliver den indsamlede mængde anslået til ca. 1000 tønder a 139 liter (16). Grøn revling tjener fårene som vinterfoder (17).

Efter St. Hans dag 24/6 smager bærrerne vammelt og kan eller må ikke spises, den nat rider heksene hen over og spytter på dem (Viborgegnen o. 1870; 18), har trolde, hekse eller fanden pudset sko og støvler med bærrerne (Jylland; 19), sml. brombær bd. 3. Man siger også, at bærrerne hen på året bliver uspiselige, fordi

ræven pisser på dem (sydvestjyske hedeegne; 20), jf. navne s. 347, og når *æ swåtbærman* har tisset på dem; det lille insekt bider bærsamlerne i tærerne, hvis de opholder sig for længe ved buskene (MJylland o. 1890; 21).

LITTERATUR: (1) 49d 2,161f; (2) 520 58; 854 20, 1958,80f (Ribe amt); 634 11500 (Hunderup s.), 12173 (Himmerl. o. 1890), 12519 (Løgumkl.lands.); (3) 634 13933 (SVJyll.o.1900), 12233,12181 m.fl.; (4) 634 12248,13356 (o. 1800); (5) 257 1,1903,42; (6) 328c 20,328e 29; (7) 78c 41; (8) 328e 139,146; (9) 634 15149; (10) 634 12144; (11) 32b 172; (12) 718 1837, 157; (13) 518 213; 398 1821,996f; 597 87; (14) 947 2,1922,40; (15) 398 1821,996f; 299 24,1918,308; 315 1955,33; (16) 811 2,1888,421; (17) 315 1955,147; (18) 783b; (19) 466 169; 488i 6.1,145; (20) 257 11, 1944-47,644; (21) 634 12248,12356.

LÆGEMIDLER M.M.

Bærsaften gives børn for mæslinger, den tørrede og knuste rod strøs på sår med dødt kød (1837; 1). Revlingbær blandet med harefedt bindes på hest såret af pileskud (o. 1750; 2). – Færøerne: folk som spyttede blod, mest som følge af skørbug (vitaminmangel), drog til fjelds og spiste revling- og tyttebær (3).

Mange sortbær spår et godt rugår (4).

På mossets pude ... basunerer revlingen sin negerkind *Kaj Munk* (5). Søren Noe-Nygaard, Revling (6).

LITTERATUR: (1) 718 1837,157; (2) 83 112; (3) 64 29/11 1957; (4) 488g 1,47; (5) 616c 54f; (6) 650 124-27.

Ahorn, Løn, *Acer*

AHORN, *Acer pseudoplatanus*, er fuldvokset et middelhøjt træ med smuk hvælvet krone og store femlappede, uregelmæssigt takkede blade på lange, ofte røde stilke, de små grønlig blomster sidder i hængende klaser. Spaltefrugten deler sig i to nødder, hver med en ca. 3 cm lang netåret vinge (vindspredning). Almindeligt plantet ved bebyggelser og veje, og forvildet (selvsået).

SPIDSLØN, *Acer platanoides*, minder om ahorn, men er mindre, og de grønliggule blomster sidder i en opret halvskærm; bladene og de unge skud indeholder en bred mælkesaft. Nøddernes vinge er længere, bredere og mere udspærret.